

ЦІНОЮ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ. ЧИ ОКУПОВУВАЛА ПОЛЬЩА УКРАЇНУ?

Теперішньому польському політичному керівництву комфортніше у паттерні жертви: «Польща ніколи не окупувала України». Але такий спосіб мислення розриває усі зв'язки між причинами і наслідками подій міжвоєнного двадцятиліття. Польща виборола свою незалежність ціною української незалежності. Прийшов час сказати про це вголос.

17 жовтня 2017 року Міністерство закордонних справ Польщі випустило офіційне повідомлення: «Польща ніколи не окупувала Україну. Деякі території сьогоднішньої української держави входили до складу Республіки Польща на підставі міжнародного права».

За рік, що минув, польська дипломатія не знайшла в собі сили дезавуувати цю заяву і привести свою позицію до фактів історії, що мали місце в минулому.

Близько тижня тому (5 листопада 2018 року. – Ред.) у польських медіях з'явилася розмова журналістки Марії Піж із головою Інституту національної пам'яті Польщі Ярославом Шареком. Публікація вийшла із заголовком – «Ніколи не було польської окупації у Львові, це була Незалежна Річпосполита» (<https://kresy.pl/wydarzenia/kresy/prezes-irp-nie-bylo-polskiej-okupacji-lwowa/>).

Далі безпосередня цитата з **Ярослава Шарека**:

«Це не була польська окупація. Це була Незалежна Республіка. Республіка була домом не тільки для поляків, але й для українців, євреїв, білорусів. (...) Окупація була німецька і совітська, але ніколи не було польської окупації у Львові».

Це дуже зле, коли політики ігнорують факти, які відомі з історичних джерел.

На 17-й день польської незалежності – 28 листопада 1918 року – тимчасовий голова польської держави **Юзеф Пілсудський** роз'яснює в інструкціях своєму генералові **Тадеушу Розвадовському** політичні підстави свого наказу окупувати українські землі у Галичині і Волині.

Цей документ добре відомий польським історикам, хоча ніколи не був опублікований польською в повному обсязі. В Державному архіві Львівської області зберігається «львівський» примірник цих інструкцій Пілсудського-Розвадовському.

У цьому документі Пілсудський кілька разів називає окупацію – окупацією:

«...Вважаю, що єдиним виходом є введення на території Східної Галичини, зайнятії нашими військами, військової окупації, на яку ми маємо право через проголошення українцями відкритої війни польському населенню, що проживає у Східній Галичині».

nia się tych dwu zasad uważam, że jedynym wyjściem jest zaprowadzenie na terenie Galicji Wschodniej, zajętej przez nasze wojska, opanacji wojskowej, do której uprawnieni jesteśmy wypowiedzeniem otwartej wojny przez Rusinów ludności polskiej, zamieszkującej Galicję Wschodnią.

Далі Пілсудський продовжує:

«Військова окупація дозволяє тимчасово не розв'язувати політичних справ, які в цей момент назріли для остаточного поладження».

Okupacja wojskowa pozwala tymczasowo nie rozstrzygać spraw politycznych, które w obecnym momencie nie są jeszcze dojrzałe do definitywnego zakończenia i która nie zamyka żadnych dróg i możliwości rozwiązania kwestji polsko - ruskiej zgodnie z naszymi interesami. Z zasady tej plyną następujące konsekwencje, jako moje postanowienie :

Потім Пілсудський переходить до роз'яснень, що саме належить зробити генералові Розвадовському на окупованих теренах:

«Управління територією Східної Галичини, зайнятою польським військом, належить військовій владі. Цивільна влада, як допоміжний орган, організовується і затверджується військовими органами».

1/ Zarząd terenów Galicji Wschodniej, zajętych przez wojsko polskie należy do władzy wojskowej. Władze cywilne mają być powoływane do życia jako organy pomocnicze, przez czynnik wojskowy i przez niego zatwierdzone.

Я переконаний, що пан генерал, знаючи досконало відносини у Східній Галичині, зуміє оперти цивільну владу на польські елементи і введе представників інших національностей до цього управління тільки з метою створення сприятливої для нас видимості».

Jestem przekonany, że Pan Generał, znający doskonale stosunki Galicji Wschodniej, potrafi oprzeć zarząd cywilny na elementach polskich i wojskiem inną narodowości do tego zarządu tylko dla stworzenia korzystnych dla nas pozorów. Mając pełne zaufanie do Pana Generała, pozostawiam Pańskiemu decyzji realizowania tego mojego postanowienia.

«У попередній інструкції я визначив, що районом діяльності пана генерала є край з польським і українським населенням. Я вживаю цього терміну свідомо, щоб таким чином не обмежувати військовою діяльністю і окупацію в напрямку на Схід».

«Прошу пана генерала подати мені прізвища офіцерів і солдат, які відзначилися при взятті Львова».

Для теперішніх польських політиків ці інструкції Пілсудського ставлять низку незручних питань:

Якщо окупації не було, чому Пілсудський весь час використовує саме сполучення «військова окупація»?

Якщо окупації Львова не було, чому Пілсудський просить імена вояків, які відзначилися при взятті Львова?

Якщо це не була окупація, чому влада передавала-ся військовому управлінню?

Які політичні справи «дозволяє тимчасово не розв'язувати» військова окупація?

Теперішні очільники польської дипломатії та Інституту національної пам'яті уникають відповіді на ці питання.

Хронологія подій повністю підважує, як офіційну позицію польського МЗС, так і слова голови Інституту національної пам'яті Польщі.

Наприкінці жовтня 1918 року починається змагання між українцями і поляками, хто швидше проголосить свою державність на уламках Австро-Угорської імперії.

16 жовтня 1918 року цар Карл I видає маніфест, яким проголошується право на вільне самовизначення для створення незалежних держав націями, з яких складалася «клаптикова імперія» Габсбургів.

Цей маніфест є відголоском «14 пунктів», які американський президент Вудро Вільсон виголосив ще на початку січня того року.

Пункт 10 передбачав, «що «народом Австро-Угорщини, чие місце серед націй ми хочемо бачити захищеним та забезпеченим, має бути надана вільна можливість автономного розвитку».

Маршал Юзеф Пілсудський, керівник Польщі

Щодо майбутньої Польської держави Вілсон зазначав: «Має бути створено незалежну Польську державу, яка повинна включати в себе території з незаперечно польським населенням...»

Проблема полягала в тому, що значній частині польських еліт кортіло включити до складу незалежної Польщі землі, які були заселені іншими народами, і на яких поляки складали меншість – значна частина районів Львівщини, Тернопільщини, Прикарпаття та Волині не мали переважаючого польського населення.

Наприклад, у Луцькому повіті перед війною – у 1911 році було майже 10% поляків. І це був найбільший відсоток на всій Волині. В усіх інших повітах Волині поляків було іще менше. Але в самому Луцьку було хіба 10% українців. Міста Галичини і Волині лишалися польськими та єврейськими островами в українському морі.

Тому військова окупація (як писав Пілсудський) цих українських теренів вступала в суперечність як з Маніфестом Карла I, так із «14 пунктами» Вудро Вілсона.

Пілсудський чудово це розумів. Саме тому він пішов шляхом доконаних фактів – щоб поставити міжнародну спільноту перед фактом: «Львів – наш! Луцьк – наш!»

Але він не міг ігнорувати цих документів, оскільки саме вони створювали правове поле і підстави для легітимного створення польської незалежності:

«Маніфест к[олишнього] цісаря Карла визнається Польщею остільки, оскільки на його основі була створена Польська Ліквідаційна комісія...»

Тобто відкинути цей Маніфест було можна тільки ціною втрати легітимності Ліквідаційної комісії, яка була одним із ключових інструментів створення незалежної польської держави восени 1918 року.

Але той самий Маніфест був такою самою підставою для проголошення української незалежної держави, адже визначав права на самовизначення і для українців теж.

І українці в повній мірі скористалися цією можливістю. За два дні після того, як був оголошений цісарський маніфест – українські депутати австрійського парламенту та галицького і буковинського крайових сеймів створили Українську Національну Раду.

19 жовтня Українська Національна Рада проголошує українську державність, яку ми сьогодні згадуємо як Західно-Українську народну республіку.

Прокламація про створення Української Держави 19 жовтня 1918 року

Легальні інструменти створення державності з уламків Австро-Угорської імперії використали українці.

Що залишалося у цих умовах Пілсудському, який тільки 10 листопада прибув до Варшави після ув'язнення у Німеччині?

Тільки політика доконаних фактів: збройне протистояння, у випадку удачі – військова окупація завойованих земель, і довгі переговори із партнерами на Заході, щоб легітимізувати окупацію Східної Галичини і Західної Волині.

Про це Пілсудський і пише Розвадовському:

«Військова окупація дозволяє тимчасово не розв'язувати політичних справ, які в цей момент назріли для остаточного полагодження».

В перекладі на людську це означало: ми окупуємо ці терени, а там – подивимося, як швидко вдасться домовитися із міжнародною спільнотою.

Пілсудський цілком розумів, що ці дії входять в суперечність і з принципами, які були сформульованими і у Маніфесті Карла I, і у «14 пунктах» Вілсона. Він розумів, що переговорний шлях є довшим, ніж шлях військової окупації. І наказав своїм генералам йти коротшим шляхом.

Для легалізації анексії Східної Галичини та Західної Волині, які були переважно населені українцями, знадобилося 5 років боїв та переговорів.

Лише у 1923 році остаточно складається система договорів, яка легітимізувала включення до Польщі завойованих земель, заселених українцями. При чому мандат Польщі на цих теренах не був безумовним: там була прописана низка умов, які, щоправда, ніколи не були виконані польським урядом.

Тому МЗС Польщі, м'яко кажучи, лукавить, стверджуючи, що Польща НІКОЛИ не окупувала України.

Дії Пілсудського заклали підвалини для нового напруження в спіралі польсько-українського конфлікту.

Міжвоєнна Польща не стала для українців матір'ю-батькіщиною. Польща стала для українців мачухою.

Українці запам'ятали цей час саме як період окупації. Українці не мали рівного доступу до освіти та до участі у державному управлінні. Для багатьох це був час цензури, «Берези Картузької» та «Сокальського кордону», збройних «пацифікацій», знищення православних церков, осадництва і – у відповідь на всі ці утиски прав людини – українського тероризму проти польської держави.

Політично Бандеру народив Пілсудський.

Під час Другої світової війни цей конфлікт вибухнув жахливою кривавою розв'язкою.

Волинської різанини ніколи б не було, якби Польща восени 1918 року не окупувала земель, заселених українцями. Це була помилка, за яку і поляки, і українці заплатили жахливу ціну. Це не виправдовує різанини, але пояснює одну з її причин.

Теперішнє політичне керівництво Польщі виявилось нездатним до критичної рефлексії власної історії, нездатним до визнання помилок.

Чому?

Середовища, які сьогодні формують політичний порядок денний Польщі, парадоксально сполучають імперський патерналізм щодо «молодших братів» із комплексом жертви – «Христоса народів».

Комплекс жертви передбачає відмову від суб'єктності – тобто від відповідальності за власні дії.

А от Імперськість ніколи не буває пасивною. Імперськість є нав'язливо патерналістичною щодо «молодших братів».

Проте історія значної частини польського суспільства сьогодні – це історія про тих, хто не може визначитися, чи Польща є суб'єктом, чи об'єктом у цій історії. Бо ця історія – про сміливість брати відповідальність за свої дії.

Пілсудський цю сміливість мав: він сміливо робив помилки, які потім коштували полякам і українцям десятків тисяч людських життів. Але він, принаймні, брав відповідальність на себе, коли наказував здійснити військову окупацію земель, на які не мав права.

Сучасному політичному керівництву комфортніше у паттерні жертви: «Польща НІКОЛИ не окупувала України».

Але такий спосіб мислення розриває усі зв'язки між причинами і наслідками подій міжвоєнного двадцятиліття. Військова окупація земель, яка на 70-80% була заселена українцями, які прагнули своєї незалежної держави – не могла не створити нового напруження між поляками і українцями. Вибух у 1943-44 був лише наслідком рішень 1918-23 років.

Тобто щойно ця частина польського суспільства відмовляється від парадигми жертви і усвідомлює відповідальність відродженої польської держави за прийняття рішень в минулому, усвідомлює помилки і їх жахливу ціну – руйнується уся красива логіка історії міжвоєнної «Аркадії».

Цей образ давно є частиною новітньої польської ідентичності, а ідентичність – це відповідь на питання, ким ти є, а ким – ні. І тут раптом з'ясовується, що красива «Аркадія» для когось в ті часи більше нагадує Магриб під французьким колоніальним пануванням, а «Христос народів» – перетворюється в чужих очах на «Пілата народів».

Такі рефлексії – це дуже боляче. Їх дуже складно прийняти. Тому українцям належить із розумінням постави-

тися до комплексів людей, які сьогодні визначають політику у Польщі. Дуже складно усвідомити, що ти міг бути для когось Пілатом, коли хочеш бачити себе Христом.

Голова польського Інституту національної пам'яті у вже згаданому інтерв'ю каже:

«Хочу нагадати – стосунки Польщі із українською меншістю за часів незалежної Річпосполитої не були ідеальні... Українське населення мало свої права. Хочу тільки нагадати, як виглядали долі українців за радянським кордоном. У Польщі не було Голодомору, не було терору...»

З перспективи українців Галичини та Волині ці слова звучать трохи в такий спосіб, мовляв, чому ви обурюєтеся – ми ж вас гнобили лагідніше, ніж інші.

Власне тому постає ключове питання: військове протистояння поляків із українцями та окупація українських земель стало однією з причин, чому Україна втратила свою незалежність.

Голодомор, Великий Терор та «Берега Картузька» – все це стало наслідком втрати української незалежності.

Покоління поляків, яке боролось за свою незалежність, виборолло її у 1918-му, а потім втратило її у 1939 році, ліпше розуміло, чому Польща опинилася настільки слабкою перед зовнішніми викликами.

Польська держава не мала необхідної внутрішньої міцності. Не було необхідної національної єдності: спрацювали світоглядні, політичні, верстові розділи польського суспільства. Але найголовніше – складно сподіватися якоїсь єдності, якщо значна частина громадян чується як під чужою окупацією. «Дім, що розділений навпіл, не вистойть».

Але покоління польської незалежності і покоління їх синів мали сміливість говорити про помилки міжвоєнної Польщі вголос – звичайно ті, хто мав внутрішню свободу від комплексу жертви.

Для українців – це ще один урок: не тільки усвідомити свої помилки, які призвели до втрати української незалежності 100 років, а й в такий спосіб опрацювати своє минуле, щоб травми цього минулого не панували над нашою свідомістю.

Втрата української незалежності коштувала нам близька 16 мільйонів життів протягом ХХ століття. І для багатьох українців комплекс жертви теж є виправданням для ненайкращих поведінкових стереотипів сьогодні. Те, що зараз відбувається із польським суспільством – це тривожний сигнал для українців, що купаються у власних комплексах: не треба ворогів, щоб заподіяти собі самому найбільшої шкоди.

Раніше серед поляків були такі велетні, як Єжи Гедройць і Яцек Куронь. Вони не паразитували на комплексі жертви своїх співгромадян. Зараз серед польських політиків нема діячів такого масштабу, нема тих, хто має сміливість говорити полякам про польські помилки минулого.

Яцек Куронь багато разів повторював, що Польща принаймні двічі у ХХ столітті вставала на шляху українській незалежності.

Польща виборолла свою незалежність ціною української незалежності.

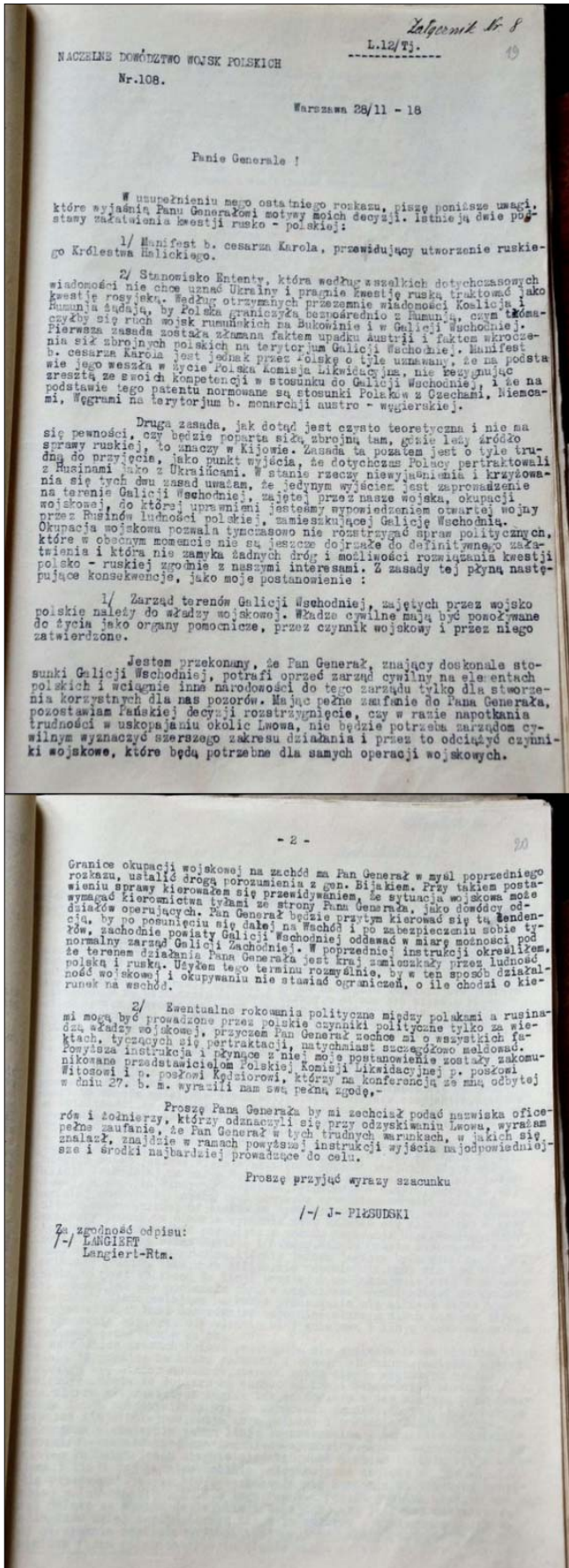
Прийшов час сказати про це вголос.

Олександр ЗІНЧЕНКО
<https://www.istpravda.com.ua/>

8 листопада 2018 року

Інструкції маршала Юзефа Пілсудського – генералові Тадеушу Розвадовському від 28 листопада 1918 року

[ЛЮДА, ф. 129, оп. 2, спр. 1642, арк. 19-20]

1918 р. листопада 28. — Лист Ю. Пілсудського командуючому польськими військами у Східній Галичині генералу Розвадовському про окупацію Західної України.

Пане генерале!

На доповнення мого останнього наказу нижче пишу зауваження, які з'ясують панові генералові мотиви моїх рішень. Існують два принципи розв'язання українсько-польської справи:

1) Маніфест к[олишнього] цесаря Карла, за яким передбачається утворення українського Галицького королівства.

2) Позиція Антанти, яка, згідно з останніми повідомленнями, не хоче визнати Україну і прагне розглядати українське питання як питання російське. Згідно з одержаними мною повідомленнями, коаліція і Румунія вимагають, щоб Польща межувала безпосередньо з Румунією, чим оправдувалось би просування румунських військ у Буковину і в Східну Галичину.

Перший принцип відпав у зв'язку з фактом занепаду Австрії і фактом вступу польських збройних сил на територію Східної Галичини. Однак маніфест к[олишнього] цесаря Карла визнається Польщею остільки, оскільки на його основі була створена Польська Ліквідаційна комісія¹⁹, не зрікаючись

зрештою своїх компетенцій у відношенні до Східної Галичини, і що на основі того маніфесту регулюються відносини поляків з чехами, німцями, угорцями на території колишньої австро-угорської монархії.

Другий принцип до цього часу є чисто теоретичним, і ми не впевнені, чи його здійснення буде підтвержене збройною силою там, де лежить джерело української справи, тобто в Києві. Крім того, цей принцип, як вихідний пункт, настільки важкий до прийняття, що досі поляки вели переговори з росіянами як з українцями. В стані невизначення і схрещення цих двох принципів вважаю, що єдиним виходом є введення на територію Східної Галичини, зайнятії нашими військами, військової окупації, на яку ми маємо право через проголошення українцями відкритої війни польському населенню, що проживає в Східній Галичині.

Військова окупація дозволяє тимчасово не розв'язувати політичних справ, які в даний момент ще не назурили для остаточного полагодження. Вона не закриває ніяких шляхів і можливостей розв'язання польсько-українського питання відповідно до наших інтересів.

З цього випливають такі наслідки, як мої постанови:

1) Управління територією Східної Галичини, зайнятою польським військом, належить військовій владі. Цивільна влада, як допоміжний орган, організовується і затверджується військовими органами.

Я переконаний, що пан генерал, знаючи досконало відносини в Східній Галичині, зуміє оперти цивільну владу на польські елементи і введе представників інших національностей до цього управління тільки з метою створення сприятливої для нас видимості. Повністю довіряючи панові генералові, залишаю на ваш розсуд питання, чи при зіткненні з труднощами в заспокоєнні околиць Львова не потрібно буде визначити цивільному управлінню ширшого поля діяльності і цим зняти зайвий тягар з військових органів, які будуть потрібні виключно для військових операцій.

Кордоні військової окупації на заході пан генерал повинен установити згідно з попереднім наказом, порозумівшись з генералом Біяком. В такій постановці питання я керувався передбаченням, що військова ситуація вимагатиме керівництва тилом з боку пана генерала, як командуючого діючими частинами. При цьому пан генерал буде керуватись тією тенденцією, щоб після просування на Схід і забезпечення собі тилу, західні повіті Східної Галичини, по можливості, передавати нормальному управлінню Західної Галичини. В попередній інструкції я визначив, що районом діяльності пана ге-

нерала є край з польським і українським населенням. Я вживаю цього терміну свідомо, щоб таким чином не обмежувати військової діяльності і окупацію в напрямку на Схід.

2) Можливі політичні переговори між поляками і українцями можуть проводитись польськими політичними представниками тільки з відома військової влади, причому пан генерал повинен негайно детально доповідати мені про всі факти, які стосуються переговорів. Вищевказані інструкції і мої рішення, що випливають з них, доведені до відома представників Польської Ліквідаційної комісії, п. депутата Вітоса й п. депутата Кендзьора, які на конференції, що відбулася у мене 27 ц. м., висловили нам свою цілковиту згоду.

Прошу пана генерала подати мені прізвища офіцерів і солдатів, які відзначились при взятті Львова. Висловлюю впевненість, що пан генерал в тих важких умовах, в яких ви перебуваєте, знайде в межах вищевказаної інструкції найвідповідніший вихід і засоби, які найшвидше приведуть до мети.

Прошу прийняти висловлення поваги
Ю. Пілсудський.

ЛОДА, ф. 129, оп. 2, спр. 1642, арк. 19—20. Копія. Переклад з польської мови.